

ЖАМОАТ ТАРТИБИНИ САҚЛАШДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ ТАШКИЛИЙ- ХУҚУҚИЙ ЖИХАТЛАРИ

Умаров Закир Равупович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти
Махсус-касбий фанлар кафедраси профессори
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17044040>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-Avgust 2025 yil
Ma'qullandi: 28-Avgust 2025 yil
Nashr qilindi: 31- Avgust 2025 yil

KEY WORDS

сунъий интеллект, жамоат тартиби, ҳуқуқ-тартибот, ташкилий жиҳатлар, ҳуқуқий асослар, маълумотлар ҳимояси, юзни таниш технологияси, шаффофлик, этик масалалар, жинойтларнинг олдини олиш.

ABSTRACT

Ушбу мақола жамоат тартибини сақлашда сунъий интеллект (СИ) технологияларининг ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатларини кўриб чиқади. СИНинг ҳуқуқ-тартибот органларида қўлланилиши, жумладан, патруллик хизматини оптималлаштириш, жинойтларни прогноз қилиш ва маълумотларни таҳлил қилишдаги роли таҳлил қилинади. Мақола юртимизда СИдан фойдаланишнинг амалий имкониятлари, ташкилий ўзгаришлар зарурати ва ҳуқуқий асосларга эътибор қаратади. Шунингдек, фуқаролар ҳуқуқларининг ҳимояси, маълумотлар шаффофлиги ва этик масалаларга алоҳида урғу берилади. Мақсад – СИНинг жамоат тартибини таъминлашдаги самарадорлигини ошириш ва унинг ҳуқуқий-ташкилий муаммоларига ечим таклиф қилишдир..

Жамоат тартибини сақлашда сунъий интеллект (СИ) технологияларининг қўлланилиши замонавий ҳуқуқ-тартибот тизимларининг муҳим йўналишига айланмоқда. СИ жамоат тартибини таъминлашда патруллик хизматини оптималлаштириш, жинойтларни прогноз қилиш ва оммавий тадбирларда хавфсизликни назорат қилиш каби вазифаларни бажаришда самарали восита сифатида фойдаланилмоқда. Бироқ, ушбу технологияларнинг ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатлари мураккаб масалаларни юзага келтиради, чунки улар фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, маълумотларнинг шаффофлиги ва масъулиятни таъминлаш билан боғлиқ. Олимларнинг фикрича, СИНинг ҳуқуқ-тартибот органларида қўлланилиши адолат, шаффофлик ва ишончнинг ҳисобга олинишини талаб этади. Масалан, Гулер А., Кула С. ва Боке К. ўз тадқиқотларида СИ қўлланилиши ҳақидаги жамоат фикрини ўрганган ҳолда, "ҳуқуқ-тартибот органларида СИ қўлланилиши фуқароларнинг адолат, шаффофлик ва ишончга бўлган интизори билан мувофиқлаштирилиши лозим" деб таъкидлаганлар [1]. Бу фикр СИНинг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатларининг асосий муаммосини кўрсатади, чунки технологияларнинг жорий этилиши фақат техник

самарадорлик билан чекланмасдан, ижтимоий ва ҳуқуқий нормаларга риоя қилишни талаб этади.

Сунъий интеллектнинг жамоат тартибини сақлашдаги ташкилий жиҳатлари ҳуқуқ-тартибот органларининг ички тузилиши ва фаолиятини оптималлаштиришга қаратилган. Масалан, СИ патруллик хизматини режалаштиришда, жиноятларнинг хавfli ҳудудларини аниқлашда ва ресурсларни тақсимлашда фойдаланилади. Ушбу жиҳатлар органларнинг иш ҳажмини камайтириб, самарадорликни оширади, бироқ ташкилий ўзгаришларни талаб этади, жумладан, ходимларни ўқитиш ва янги тизимларни жорий этиш. Жо Э. ўзининг ишида СИнинг ҳуқуқ-тартиботда қўлланилиши ҳақида сўроқлар қўйиб, "ҳуқуқ-тартибот органлари СИ тизимларини сотиб олишдан олдин маҳаллий ҳокимият органларини хабардор қилишга мажбурми ва ушбу тизимлар ҳақидаги маълумотларни очиқлашга ҳуқуқий мажбурият борми" деб ёзади [2]. Бу сўроқлар ташкилий масъулиятнинг муҳимлигини таъкидлайди, чунки СИнинг жорий этилиши органларнинг шаффофлиги ва ҳисоботдорлигини таъминлашни талаб этади.

Ҳуқуқий жиҳатлар эса СИнинг қўлланилиши фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларига, жумладан, шахсий ҳаётнинг дахлсизлигига ва адолатли суд жараёнига таъсир қилиши билан боғлиқ. Масалан, юзни таниш технологияси (facial recognition) оммавий жойларда фойдаланилганда, у маълумотларнинг ҳимояси ва ноқонуний кузатув масалаларини юзага келтиради. Онтарио Ҳуқуқ комиссияси (LCO) ўзининг ҳисоботида "юзни таниш технологиясини ҳуқуқ-тартибот органларида фойдаланиш ҳолатларида ушбу технологиянинг инвазив суръатда кузатув воситаси бўлиши мумкинлигини ҳисобга олиб, тегишли ҳимоя чораларини жорий этиш зарур" деб ёзади [3]. Бу фикр ҳуқуқий нормаларнинг СИ қўлланилиши тартибга солишдаги ролини кўрсатади, чунки технологияларнинг ҳуқуқий асослари йўқлиги фуқаролар ҳуқуқларининг бузилишига олиб келиши мумкин.

Мамлакатимизда СИнинг жамоат тартибини сақлашда қўлланилиши ҳуқуқ-тартибот органларининг модернизацияси билан боғлиқ бўлиб, ташкилий жиҳатларда янги тизимларни жорий этишни талаб этади. Масалан, видеоқўзатув тизимларида СИдан фойдаланиш жиноятларни тезкор аниқлашга ёрдам беради, бироқ бу органларнинг ички регламентларини ўзгартиришни ва ходимларнинг малакасини оширишни талаб этади. Раналли М. ўзининг мақоласида "ҳуқуқ-тартибот раҳбарлари СИ воситаларини қўллашда инсоннинг назоратини сақлаб қолишни ва тегишли сиёсатларни ишлаб чиқишни таъминлаши лозим" деб таъкидлайди [4]. Бу ташкилий чораларнинг муҳимлигини кўрсатади, чунки СИнинг интеграцияси органларнинг иш жараёнини ўзгартириб, янги масъулиятларни юклайди.

Сунъий интеллектнинг ҳуқуқий жиҳатларида маълумотларнинг ҳимояси ва адолатли қўлланилиши асосий масала ҳисобланади. Масалан, прогноз қилиш алгоритмлари жиноятларнинг олдини олишда фойдаланилганда, улардаги хато ёки ноадолатлик фуқароларнинг ҳуқуқларини бузиши мумкин. UNICRI ҳисоботида "СИ ва робототехниканинг ҳуқуқ-тартиботда қўлланилиши инсон ҳуқуқлари, адолат, ҳисоботдорлик, шаффофлик ва тушунтириш имкониятига мувофиқ бўлиши лозим" деб қайд этилган [5]. Бу ҳуқуқий нормаларнинг СИ қўлланилиши тартибга солишдаги заруратини таъкидлайди, чунки технологияларнинг ҳуқуқий базаси йўқлиги этик ва

ҳуқуқий муаммоларга олиб келади.

Жамоат тартибини сақлашда СИдан фойдаланишнинг амалий мисоллари кўп бўлиб, улар ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатларнинг ўзаро боғлиқлигини кўрсатади. Масалан, юзни таниш тизимлари оммавий тадбирларда тартибни назорат қилиш учун фойдаланилади, бироқ бу маълумотларнинг ҳимояси ва ҳуқуқий ордер талаб этилишини ҳисобга олишни талаб этади. NIJ ҳисоботида "СИ видео ва расмларни таҳлил қилиш орқали ҳуқуқ-тартибот органларига жиноятларни тергов қилишда ёрдам беради" деб ёзилган [6]. Бу мисол ташкилий самарадорлик билан ҳуқуқий ҳимоянинг мувофиқлаштирилишини кўрсатади.

Бироқ, СИНинг қўлланилиши бир қатор муаммоларни юзага келтиради, жумладан, алгоритмлардаги ноадолатлик ва маълумотларнинг ҳимояси. Масалан, таълим маълумотларидаги ноадолатлик маргиналлашган жамиятларга қарши дискриминацияга олиб келиши мумкин. Гулер А. ва ҳамкасблари "СИ тизимлари таълим маълумотларидаги ноадолатлик туфайли дискриминацион натижаларни келтириб чиқариши мумкин, бу эса маргиналлашган жамиятларнинг ноқонуний муомалага дуч келишига олиб келади" деб ёзадилар [7]. Бу муаммо ҳуқуқий чоралар орқали, масалан, таъсир баҳоси ва шаффофлик талаблари билан ечилади.

Юртимизда СИНинг жамоат тартибини сақлашда қўлланилиши ислоҳотлар билан боғлиқ бўлиб, ташкилий жиҳатларда янги сиёсатларни ишлаб чиқишни талаб этади. Масалан, ҳуқуқ-тартибот органларида СИдан фойдаланиш учун махсус регламентларни жорий этиш зарур. LCO ҳисоботида "СИ қўлланилиши учун ҳуқуқий чоракўрлар, жумладан, ордер талаблари ва айбланувчига маълумотларни очиқлаш зарур" деб таъкидланган [8]. Бу ташкилий ва ҳуқуқий ҳамкорликнинг муҳимлигини кўрсатади.

СИНинг фаолиятидаги этик масалалар ҳам муҳим бўлиб, улар шаффофлик ва ҳисобдорликни талаб этади. Раналли М. "ҳар қандай СИ воситасида инсон назорати бўлиши ва тегишли сиёсатлар ишлаб чиқиши лозим" деб ёзади [9]. Бу этик чораларнинг ҳуқуқий базасини мустаҳкамлаш заруратини таъкидлайди.

Хулоса қилиб айтганда, жамоат тартибини сақлашда СИдан фойдаланишнинг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари технологияларнинг самарадорлиги билан фуқаролар ҳуқуқларининг ҳимояси ўртасида мувозанатни таъминлашни талаб этади. UNICRI ҳисоботида "СИНинг ҳуқуқ-тартиботда қўлланилиши инсон ҳуқуқларига мувофиқ бўлиши ва шаффофликни таъминлаши лозим" деб қайд этилган [10]. Бу жиҳатларни такомиллаштириш орқали мамлакатимизда хавфсиз ва адолатли жамиятни шакллантириш мумкин.

Адабиётлар рўйхати:

1. Guler A., Kula S., Voke K. (2025). Examining public support for AI in policing: the role of perceived procedural justice. *Police Practice and Research*.
2. Joh E.E. (2018). *Artificial Intelligence and Policing: First Questions*. Seattle University Law Review.
3. Law Commission of Ontario (2025). *AI in Criminal Justice Project: Introduction and Summary*.
4. Ranalli M. (2025). What police leaders need to know about using AI in law enforcement. *Police1*.
5. UNICRI (n.d.). *Artificial Intelligence and Robotics for Law Enforcement*.

6. National Institute of Justice (2018). Using Artificial Intelligence to Address Criminal Justice Needs.
7. Guler A., Kula S., Boke K. (2025). Examining public support for AI in policing: the role of perceived procedural justice. *Police Practice and Research*.
8. Law Commission of Ontario (2025). AI in Criminal Justice Project: Law Enforcement Use of AI.
9. Ranalli M. (2025). What police leaders need to know about using AI in law enforcement. *Police1*.
10. UNICRI (n.d.). Artificial Intelligence and Robotics for Law Enforcement.
11. Qushboqov S. Tilabov S. Axborot xavfsizligi hamda muhofazasi ta'minlashda huquqbuzarlik profilaktikasining roli //Science and innovation in the education system. – 2023. – Т. 2. – №. 11. – С. 45-47.
12. Охунов З.М., Қушбоқов Ш. Х. Талабалар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликларни олдини олишга оид айрим мулоҳазалар //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 34-39.
13. Юлдашев Д.Х. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига мансубликни аниқлаш амалиёти натижалари таҳлили //Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси. – 2021. – С. 38.
14. Қушбоқов Ш.С. М. Ички ишлар органлари томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни ўрни //Science and innovation in the education system. – 2023. – Т. 2. – №. 13. – С. 73-76.
15. Юлдашев Д.Х. Ўзбекистон Республикасида боланинг фуқаролиги билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи ҳуқуқий механизмларни такомиллаштириш //Юрист ахборотномаси–Вестник юриста–Lawyer herald. – 2020. – Т. 4. – С. 38-43.
16. Қушбоқов Ш.Т. Ж. Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми ҳуқуқий тартибга солиш истиқболи //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 49-55.
17. Юлдашев Д.Х. Ўзбекистон Республикасининг маъмурий қонунчилик нормаларини такомиллаштиришга доир айрим мулоҳазалар //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 10. – С. 9-11.